

Száz éve történt

Irtta Mohácsi Jenő

1842 február 13-án, vasárnap délután négy óra husz perckor gróf Széchenyi István mögött becsukodott a pesti kecskeméti-utcai Károlyi-palota kapuja. A Kecskeméti-utcában Széchenyi sok kedves arisztokrata-barátjának volt szállása. De a legszivesebben mindig Károlyiéknál mulatta magát, a bűbajos Karolina grófné társágában. Az ő kérésére vállalta novemberben Károlyi György harmadik fiánál, Gábornál, a keresztapását. Azóta Károlyi Györggyel össze is veszett. A Nemzeti Kaszinó gyűlésén Károlyi, aki a népszerűséget hajhássza, valami jelentéktelen ügyben ellene szavazott. Ezért megmondotta neki nyíltan a véleményét, aztán, hetekig került, pedig az kereste a békülést. Most hál'istennek megint jóba vannak. Az ebéd kitűnő volt, mint ebben az előkelő házban rendszeren. Talán a kelleténél többet is evett, hiszen tegnap még fájlalta a gyomrát. De a jó éteknek és a hirtelen haragnak nem tud ellentállani. Pedig ötvenéves férfinak már mindkét irányban óvatosságnak illik lennie.

Kellemes téli hideg volt, nyolc fok Reaumur, Széchenyi jól a nyakába huzta télikabátja gallérját. Felvonta két sűrű fekete szemöldökét, így tekintett a hűvösen kék égboltra. Szippantotta a hóillatú szellőt, mely az utca déli végén elterülő Széna-piac felől szállott.

Ahogy el akart indulni, megcsikordult mögötte a kapu. Kíváncsian hátratekintett

— Ah, Vörösmarty ur — szólt örvendezve. — Szintén e házból.

— Igenis, nagyságos gróf ur. Itt voltam látogatóban Bártfay László barátomnál, aki a palota cukorutcai szárnyában lakik.

— Ismerem a gróf derék titoknokát. A Kisfaludy Társaság egyik

alapítója. A Tudós Társaság dolgaiban is igen körültekintő. De Vörösmarty urat rég nem láttam. Ha kedve tartja, kísérem el egy darabig.

— Megtiszteltetésnek veszem, hogy ily kiüntető hajlandósággal viseltetik hozzám a gróf ur.

A két férfi jobbra fordult. Átkeltek a Cukor-utcán, elindultak a Kecskeméti-utcán a Kohlbacher-utca irányában, a Ferencesek tere felé.

— Már rég nem járt nálunk, Vörösmarty ur. Pedig nőm nagyon szereti az ur műveit. Nem tudom, emlékszik-e, ennek már néhány esztendeje. Vörösmarty ur nálunk ebédelt és a fekete kávé után nőm elszavalta a Szózat-ot.

— Oh, felejthetetlen számomra, hogy a nagyságos grófné, akiről nem tudtuk, hogy már ennyire bírja nyelvünket, oly lelkesen mondotta el szerény versemet.

— Szerény verse a nemzet szívében és ajkán él. Szeretném, ha megint szerencsétlenné egyszer Bár nem is tudom, elfogadná-e most meghívásomat.

— Boldogan, gróf ur.

— Mert Vörösmarty uram nem szereti az arisztokratákat. Lám, az Athenaeum című folyóiratban, mely Schedel és Vörösmarty kiadásában és Bajza szerkesztésében jelenik meg a minap ilyesfélélt olvastam: „Az arisztokrácia mindenütt egyenlő, hazája nincs. csak alattvalói vannak.“ Azután még ezt is: „A demokráciát haragra lehet lobbantani, de szíve van és így megindítható; az arisztokrácia ellenben hideg marad és nem bocsát meg.“ Ebből láthatja, Vörösmarty ur, hogy én lapjuknak figyelmes olvasója vagyok. De ezek a mondatok bevallom, rendkívül elszomorítottak

— Kérem, gróf ur, ezek a mondatok csak azok ellen szólnak,

akik külhonban laknak és ott prédálják el azt a kincset, amelyet a magyar föld gümölcseiből, a magyar jobbágy verejtékéből sajtolnak. De korántsem szólnak a magyar arisztokrácia sok kiváló tagjáról; így, hogy a legutóbbi napok nagy gyászára utaljak, gróf Dessewffy Aurélról sem, akit mindannyian szívből sajnálunk.

Széchenyi István megállt, tekintete elborult.

— Szegény, Dessewffy Aurél. Ilyen fiatalon. Néhány napi idegláz a sirba vitte.

— Ime, gróf ur Kossuth Lajos is, politikai ellenfele, milyen megrázóan siratta meg a Pesti Hírlapban.

Tovább mentek, most az ócska Egyetemi Könyvtár előtt jártak. Szemben a Kuria viharvert épülete sötétlett.

— Igen, Kossuth is, akinek lángelméjét mindig elismerem; tavalyi könyvemben is, a Kelet Népeiben, amelyben megmondottam róla véleményemet, ki is kaptam érte és kapok még eleget. De maradjunk szegény Dessewffy Aurélnál. Tudja, ma egy hete, ugyanabban az órában, délután felőtájban, meglátogattam szegényt. Elfogadott Istenem, mily szomorú látvány! Arcán megpillantottam világosan a halál jegyét. Máskor oly élénk, nagy szeme fátyolos volt, erős orra behorpadt. Elképzelttem magamnak azt a tizenhét éves, tüzes ifjút, akivel a pozsonyi kaszinóban találkoztam, ezernyolcszázhuszonötben, azután, hogy elindítottam a Magyar Tudós Társaságot. A rajongó ifju kezét akkor soká a kezemben tartottam, ezzel szinte fogadalmát vettem, hogy a magyar ügy katonája leszen. Akkor, közéleti iparkodásom elején, harmincnégyéves voltam, ugyanannyi, mint most szegény Aurél. Kórágjáról is felém nyújtotta a kezét, soká tartottam az enyémben. És akkor, ez Vörösmartyt, a költőt, talán érdekelni fogja: akkor úgy éreztem, hogy Aurél betegeége az én idegeimbe folyik

Olvasta különben Aurél végrendeletét a tegnapi Világ-ban?

— Olvastam. Egyszerű és megindító.

— Van benne egy mondat, amelyet bármikor, halálom pillanatában, a magamévá tehetnék: „Könyvnyű szerrel válok meg az élettől, mely talán önhibáim által, kevés és gyér öröm mellett, sűrű és mély keserűségeket nyújtott.“

— Ezt én is elmondhatnám. De a mély keserűségeket önhibáinkon kívül az emberek is okozzák. Róluk pedig ugyanugy gondolkozom, mint Széchenyi István.

— Ugy érzem különben, Hermina főhercegnő, nádorunk fiatal leánya, ugyancsak meg fog halni. A mai lécsi orvosi jelentés igen aggályos. Látja, amikor fiatalok pusztulásáról hallok, mindig fojtogat az a kérdés, hogy én mi csoda jusson vagyok még ezen a világon?

Ahogy a Ferences templom kapuja előtt kalaplevéve elhaladtak, Széchenyi Istvánnak észbe villant, hogy már rég nem hallgatta Albach ferencrendes szerzetes prédikációját. E magasröptű émelete van hazaszeretettel, de utabban Kossuth és a megvakuló Weselényi háborgó vizein hánykolódik. Igen, a szerzetesek, az asszonyok és a fiatalok Kossuth-pártiak. Dessewffy Aurél kivétel volt. Oly konzervatív, aki hatalomra kerülve, alighare meg fejezet is lefűrészeltetett volna. De az ilyenről Vörösmartynak nem szól

Most átmentek a Hatvani-utcán. Szemközt a báró Brudern-féle üvegtetős párisi utcácska intgett. Rács zárta el, hiszen vasárnap délután volt. Balra a Kigyó-utca kuszott, egyenest a Városház felé. A városháza nem látszott ide; csak négszegletes, orkéllyal körülfuttatott tornya ágaskodott a háztetők felett.

Ahogy átkerültek az Uri-utcaiba, annak baloldalára, a sétálók is megszapordtak. Pest városának forgalmasabb és módosabb része itt kezdődött. Néhányan megfordultak Széchenyi István után. Ezt

a száraztestü férfit sokan ismer-
ték. Néhányan kalapot emeltek.
Széchenyi figyelmesen visszakö-
szönt.

— Hogy gróf urnak micsoda
jussa van az élethez? — sodorta
tovább Vörösmarty az előbbi be-
szédük fonálát. Átmutatott az utca
tulsó felére, egy nagy háromeme-
letes házra. — Tessék, itt áll a
Tratner—Károlyi-ház. Ez nem-
csak azért nevezetes, mert ebben
munkálkodik az a híres nyomtató
intézet, mely oly sok magyar író
műveit varázsolja könyvvé, köz-
tük a gróf uréit is. De első eme-
letén székel a Tudós Társaság, a
magyar nyelv temploma. Ott lük-
tett a fiatal Magyarország szel-
leme. Ha átsétálunk az óriási épü-
let két udvarán, akkor nekime-
gyünk a Vármegyeházának. En-
nek gyönyörű új termében foly-
tatja a gróf ur harcait, ame-
lyek kihatnak az egész ország bol-
dogulására.

— Ha nem vagyok Kossuthal
egy véleményen, az ifjuság ki-
pisszeg.

— Az ifjuság magas talapzaton
tiszteli Széchenyi Istvánt

— Hiszen ez az, Vörösmarty ur.
A magyar ifjuság szemében már
a magam szobra vagyok. Már Kos-
suth Lajos is márványba faragott.

— Azzal, gróf ur, hogy elne-
vezte a Vármegyeházán a Leg-
nagyobb Magyarának. De tudjuk
sokan, hogy Széchenyire is áll egy
újabb versemnek első sora: „Szo-
bor vagyok, de fáj minden ta-
gom.“ Ilyen élő szobor Széchenyi
István is. Attól félek különben,
hogy most már eleget fárasztot-
tam a gróf urat

— Ejnye, ejnye, Vörösmarty
ur. Talán azért mondja ezt, mert
ideérkezünk a Privorszky-kávé-
ház elé? A cégére „Café Renais-
sance.“ Az ujjászületés kávéháza.
Itt vágni lehet a pipafüstös leve-
gőt: szakállas jurátusok és a ba-
jusztalan diákok itt zajonganak.

— Egy kis ujjászületés az én

koromban már nem ártana, gróf
ur. De a Privorszkyba én csak
azért nézek be néha, mert el akar-
om olvasni az újonnan érkezett
francia és angol lapokat. Aztán,
mert itt árasztanak fényt a nagy-
szerű új Argand-lámpák

— Szóval, nem a forradalmi
szellemet keresi, hanem a forra-
dalmi világlátást. Ez megnyugtató.

— Mivel Desseffy Aurélról be-
szélgettünk, engedje meg gróf ur,
hogy bucsuzásul elmondjam azt a
néhány sort, amely tegnap fogam-
zott meg bennem:

DESSEFFY AURÉL

*Kétes uton jártál kevesektől értve
s ha célod*

*Nagy vala, elfedezé azt kor előtt
halál.*

*Díjazatlan ha jeles, meg nem bün-
tetve ha vétkes,*

*Élve, temelve talány hagytad el a
honi tért.*

*Nem vesztétk-e nagyot? kérdjük
most aggya magunkban,*

*S a szent nemzetiség anygala sugja:
Igen.*

— Gratulálók, Vörösmarty uram.
Desseffy Aurél a túlvilágon, hogy
melyik részében, azt ugyan nem tu-
dom, de örülni fog ennek a szép
versnek.

— Most pedig a legnagyobb tisz-
telettel rekommendálom magam,
gróf ur.

Kézfogás, kalapemelés.

Ezzel Vörösmarty kinyitotta a
Privorszky-kávéház ajtaját. Amíg
betette maga után, füstrotykok és
zajcafatok szakadtak ki az utcára.

— Különös ember, becsületes
férfi és nagy költő, — gondolta
Széchenyi és most derűsebben szep-
porázta lépteit. Tessék, itt ez a Szer-
vita-tér. Csunya kőfal a város leg-
forgalmasabb utcáján, pedig a kő-
fal megett remek kert van. Ezt a
kőfalat le kell bontani, a kertből
közkertnek kell lennie, hogy legyen
a körengetegben egy ilyen tündő,
amellyel felfrissülni tudjanak a
gyermekek és a felnőttek is. Ide
limonádésátor kell, cukrász árul-
talja itt pepecsműveit, ugy mint

Fischer cukrász a Teátrum-téren.
Meg fogja nyerni a nehézkes vá-
lasztópolgárságot és a még lomhább
városi tanácsot. Maga is házat vegz
a Szervita-téren. Legközelebb meg-
tárgyalja Pollack Mihály építőmes-
terrel, hogy mit vásároljon és hogy
mibe fog kerülni az átalakítás.

Igen ám, jutott most eszébe, már
balra kanyarodva a Hajó-utcába,
ahol már elég sokan sétáltak, a
Váci-utca két oldalára és onnan is,
a Kristóf-szobor és a Vastuskó kö-
zött. Ha én házat veszek a Szervita-
téren, gondolta Széchenyi, akkor
azt fogják mondani, önző okokból
kiyánom a közkertet. Lám, tavaly
is avval gyanúsítottak, hogy a Lán-
chidat azért akarom felépíttetni,
mert keresni kívánok rajta. Azt
hazudták, hogy Sina György báró
ügynöke vagyok. Akkor megirattam
az újságokban, hogy részvényeimet,
százhatvan ezer forint értékben, bár-
kinek rendelkezésére bocsátom. A
részvényeket letettem Eötvös Pepi
bárónál, ott heverték hónapokig,
nem mertek beleharapni a jó üz-
letbe, csak Andrássy gróf vett át
néhány ezerért.

Körülnézett. Mennyi ember, va-
sárnapi ruhában; mennyi asszony
aki dámának öltözködik, bár nem
engedhetné meg magának, hogy
közül is hány van, aki megbámulja,
de nem is rágalmazza, irigykedik rá
vagy éppen gyűlöli. Azt hiszik, Szé-
chenyi István paradicsomban él,
gondtalan, henye életet. Nem tud-
ják, mennyi gondot ad még mindig
a Dunagőzhajózás, a Gazdasági
Egyesület, a Szeder-Egyesület, a
lőverseny, melyen mindig más viszi
el lovaival a díjakat, vagy a Hen-
germalom, mely csőd előtt áll. Pe-
dig Széchenyi megszakad a gondok-
tól, hétszámra nem alszik és izony-
nyatos fájdalmakban vergődik. Ha
nincsen felesége és két kicsi fia,
már rég föbelőtte volna magát.

A Váci utcából, a hét Elektor
felől folyton özönlött a nép. Szé-
chenyi átkerült a Kishid-utca sar-
kára. Itt eszébe jutott, hogy ma

már járt erre, az Angol királynőben,
Deák Ferencnél, a gyors haladás
hívénél, aki mégis meggondoltabb,
mint sok barátja, mint Batthyány
Lajos gróf például, aki újabban el-
pártolt Széchenyi mellől és mind
lelkesebben áll Kossuth pártjára.
Deák Ferenc mindig meg tudta
nyugtlatni Széchenyit, még legizgal-
masabb napjaiban is. Ha Des-
seffy Aurél életben marad, ők
hárman talán meg tudták volna
szervezni a középpártot, a lassu re-
formok egészséges tömörülésé-
re, amely a kormányval sem akar sza-
kitani, de a fiatal radikálisok kerek-
kötője is lehet.

Széchenyi most kiért a Teátrum-
térre. Itt állt már harminc év óta a
szép Német Színház, kiálló bolttives
kapuzatával, falszobraival. Óriási,
rosszul visszhangzó nézőterével. Né-
met nagyvárosba való, de nem a
rohamosan magyarosodó Pestre,
melynek viszont meg kell elégednie
a kis Nemzeti Színházzal. Ez a vár-
megye által emelt magyar színház
is Széchenyi veresége volt, aki nagy
magyar színházért harcolt, ide a
város közepére, ahol könnyen meg-
közelíthető mindenfelől. A kicsiny
elképzelőhetőségű vármegyei urak,
ugy látszik, nem számítottak Pest
még növekedésére.

Pedig csak végig kellett sétálni a
Mária Dorottya-utcán, ahogy Szé-
chenyi most tette, hogy a városát
szerető pesti embernek büszkeség-
től dagadozzék a szive. Az egyik ol-
dalon a Magyar Király vendégfo-
gadó és a nagyszerű Wurm-udvar,
a másik oldalon a Vogel-ház: csupa
három- és kétemeletes palota, mely
még Bécsnek is diszére válnék. Az
utca végén pedig a gyönyörű Ke-
reskedők Háza, előreugró oszlopos
fedett teraszával, melyet portikusz
koronáz. Itt székelt a Nemzeti Ka-
szinó. Széchenyi egyik legkedvesebb
alkotása. Itt töltötte leggyakrabban
estéit, melyek belenyultak az éj
szakába is. Itt fejeztette el legszive-
sebben kinjait, keserveit; itt rázta
le csalódását, ha József nádor, lát-

szatra lelkes oltalmazója és segítője,
néha kevésbé szívesen fogadta vagy
Metternich kancellár rosszaságát
izente, vagy ha a Vármegyeházán
kudarc érte.

Szembé, a Fürdő-utca és Fel-
Dunasor sarkán állott a szép Pffe-
fer-féle Diána-fürdő. Azután végig
a Dunasoron a Kőburg-palota,
melyben a hidépítőiroda székel,
azután a pazar Nákó-palota. Hom-
lokzatuk csupa oszlop és pilaszter.
Városias jellegük bámulatra ragadja
az idegeneket, akik nyáron gőzha-
jón érkeznek Bécs felől és itt lép-
nek partra.

De micsoda mindez ahhoz a eso-
dához képest, amely már sok hó-
nap óta itt a rakparton, egy beke-
rített helyen születik és még szü-
letni fog évekig, által a Dunán, át
Budára! Most jég borítja a hatal-
mas folyamot; aki bőrét vásárra
szereti vinni, az gyalog átszoszog-
hat a jéggöröngyökön, vagy akár
négylovas hintón is áthajthat,
ahogy ő maga tette néhány nap
előtt. De napok vannak, hetek is,
amikor se át, se vissza. Ez a szé-
nyen még csak néhány évig tart,
azután már a legködösebb, a legve-
szélyesebb napokon is át fog menni
mindenki, a nemes ember is, azon-
ban csak akkor, ha megfizeti a
hidvámot. Ez lesz a köztehervise-
lés, mely meg fogja változtatni az
imádott magyar haza egész arcua-
tát! Odáig ugyan még messzi az ut!
Meg kell kapni a budai parton a
katonai közraktárakat, le kell rakni
a budai zárgátákat, a folyamba a
pilléreket, fel kell akasztani a hid
csodálatos lánchálóját. De meglesz,
minden meglesz! És ezen a nyáron
lerakjuk a hid alapkövét! Én Iste-
nem, hadd érjem még meg ezt a
napot!

Gróf Széchenyi István most be-
lépett a feldunasori Ullmann-ház
kapuján. Itt lakott. A fűtött lépcső-
házban, amely párját ritkította az
egész országban, felgombolta téli-
kabátját, az órájára nézett. Négy
óra huszonöt percet mutatott.